

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Terör ve Anarşi Kışkacında Türkiye: 1978 Kahramanmaraş Toplumsal Olayları Örneği

Turkey in the Grip of Terror and Anarchy: The Case of the 1978 Kahramanmaraş Social Events

Cengiz ŞAVKILI

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
savkili67@ksu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-7083-7020

Öz: Türkiye’de 1980’li yıllara kadar yaşanan dönem, bazıları tarafından “anarşi ve kaos” gerçeğinden hareketle “karanlık çağ” olarak nitelendirilmektedir. 1961 Anayasası’nın getirdiği geniş özgürlüklerden faydalanan bazı kesimler ferdi terör hareketlerine başvurmuşlardır. Toplumsal olayların artmasına rağmen 1974 yılında çıkarılan af kanunu, ceza evlerini boşaltmaktan başka bir işe yaramamış, üstelik ülke genelinde yaşanan şiddet olaylarının artmasına neden olmuştur. 1960 ve 1970’li yıllarda gerçekleşen şiddet olaylarının en kötü tarafı ise etnik kimlikler üzerinden planlanmış olmasıydı. Bu kapsamda 1966’da Muğla’nın Ortaca ilçesinde başlayan ve diğer bazı şehirlerde Alevilere yönelik devam eden eylemler, adeta Maraş’ta yaşanacakların bir habercisiydi. Olayların çıktığı şehirler rastgele seçilmediği gibi etnik çatışmalar yaratılabilmek için bir plan dâhilinde hareket edilmiştir. 19-25 Aralık 1978 tarihleri arasında gerçekleşen “Maraş Toplumsal Olayları” ne yazık ki; siyasal, toplumsal ve ekonomik açıdan birçok menfi sonuçlar ortaya çıkarmıştır. 22 Aralık’ta da iki sol görüşlü öğretmen için yapılan cenaze töreninde ve bir gün sonra 23 Aralık’ta sağ görüşlü insanlar için yapılan cenaze törenlerinde çıkan olaylar kısa sürede kitlesel harekete dönüşmüştür. Resmi rakamlara göre olaylarda; 111 kişi ölmüş, 1000’in üzerinde insan yaralanmış, 552 ev ve 289 işyeri de tahrip edilmişti. Nihayet 26 Aralık 1978’de 13 ilde sıkıyönetim ilan edilerek olaylar engellenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevi, anarşi, Kahramanmaraş, sünni, terör.

Abstract: The period in Turkey leading up to the 1980s is referred to by some as a "dark age," based on the reality of "anarchy and chaos." Certain groups, benefiting from the extensive freedoms provided by the 1961 Constitution, resorted to acts of individual terrorism. Despite the increase in social unrest, the 1974 amnesty law served little purpose other than emptying prisons, further exacerbating the prevalence of violence nationwide. The most detrimental aspect of the violent incidents of the 1960s and 1970s was their orchestration along ethnic lines. Within this context, the events targeting Alevis that began in 1966 in the Ortaca district of Muğla and continued in other cities served as a precursor to the tragic events in Maraş. The cities where these incidents occurred were not chosen randomly; rather, actions were taken according to a deliberate plan aimed at provoking ethnic conflict. The "Maraş Social Events," which took place between December 19–25, 1978, regrettably resulted in numerous adverse political, social, and economic consequences. On December 22, during the funeral of two left-wing teachers, and again on December 23, during the funeral for right-wing individuals, violence erupted, quickly escalating into mass unrest. According to official figures, the incidents resulted in the deaths of 111 people, over 1,000 injuries, and the destruction of 552 homes and 289 businesses. Finally, on December 26, 1978, martial law was declared in 13 provinces in an effort to quell the violence.

Keywords: Alevi, anarchy, Kahramanmaraş, sünni, terror.

Geliş Tarihi:19.12.2024

Kabul Tarihi:02.03.2025

Yayın Tarihi:30.04.2025

Atıf: Şavkılı, C. (2025). Terör ve anarşi kışkacında Türkiye: 1978 Kahramanmaraş toplumsal olayları örneği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1), 534-550. Doi: 10.33437/ksusbd.1604162

GİRİŞ

Kaos sözcüğü köken olarak, yabancı dillerde kargaşanın karşılığı olarak kullanılmakta olup, Latince ve eski Yunancada ise bulanıklık, karışıklık anlamına gelmektedir. Saldırgan davranışlar ve şiddet eylemlerinin, genellikle bireysel ve toplumsal kargaşa kaynağından beslendiği bilinmektedir (Köknel, 2000: 18, 20). Türkçeye Arapçadan geçen şiddet ise “*karşıt tutumda, farklı görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, sert davranma, sertlik*” şeklinde ifade edilmiştir. İnsanları sindirmek, korkutmak için yapılan olay ya da girişimler de, şiddet olayları olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011: 2223). Ne yazık ki, İnsanların var olduğu her yerde şiddet var olagelmıştır. Baskı, eziyet, korkutma, sindirme, öldürme, cezalandırma ve bunların yanı sıra başkaldırı, her toplumda derece derece, ama sürekli bir biçimde günlük yaşamın bir parçası olmak özelliğini korumaktadır. Siyasal şiddete gelince, “*fiziksel gücün meşru ve yasal olmayan biçimlerde kullanılması*” olarak ele aldığımızda, bireysel şiddetten dinsel ve etnik çatışmalara, gerilla hareketlerine, iç savaşa veya devlet teröründen askerî müdahalelere, hatta uluslararası savaşa kadar uzayan bir çeşitlilik gösterdiği ortaya çıkar. Bu nedenledir ki, son yıllarda dillerden düşmeyen “terör” kavramının belli siyasal şiddet türlerinden yalnızca biri olarak ele alınması zorunludur. Temelinde yatan toplumsal ve siyasal nedenler ne olursa olsun, bu tür şiddet hareketlerinin birincil amacı, siyasal erki işleyemez duruma getirmek, onu halkın gözünde yıpratmak ve yığınları sindirerek iktidara el koymaktır (Keleş ve Ünsal, 1982: 1-2).

Fransızcadan Türkçeye geçen ‘terreur’ sözcüğü Türk Dil Kurumu sözlüğünde; “*karşı tarafa korku salma, cana kıyma, malı yakıp yıkmak, yıldırı, tedhiş*” olarak tanımlanmaktadır. Siyasi Terimler ve Örgütler Sözlüğünde ise terör “*kamu otoritesini veya toplum yapısını yıkmak için girişilen korku ve yılgınlık saçan şiddet hareketleri*” şeklinde ifade edilmektedir (Nuhoglu, 2022: 3). Kamu düzenini bozan, kişi hak ve hürriyetlerini kısıtlayan veya tehdit eden ve kitlesel olarak gerçekleştirilen, toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile eylem ve etkinliklere ise toplumsal olay denir (Keskin, 2012: 1). Türkiye’de özellikle 1960’lı yılların sonlarında filizlenen siyasal şiddet aslında yeni bir olgu değildir. Fakat her geçen gün siyasal şiddet eylemleri Türkiye’nin bir numaralı sorunu haline gelmektedir. Üstelik ekonomik ve toplumsal bunalımın yoğunluk kazandığı bir ortamda, terör olaylarının artması ve demokrasiyi tehdit eder bir tehlikeye dönüşmesi kolaylaşmıştır. Türkiye’de meydana gelen eylemlerde terör gruplarının hedefleri olan farklı amaçlar için eylemlere kalkışmalarına rağmen, bu grupların değişmeyen yanları ise kullandıkları yöntemleridir. Kendileri açısından farklı hedefleri olsa da terör grupları, Türkiye’de Devlete, kurulu düzene karşı çeşitli sağ ve sol uçlardan kaynaklanan terörist eylemler devlet otoritesini zayıflatmak, kitleleri sindirmek ve onları dehşet ve çaresizlik içinde yeni kurtarıcılar arayışı içine itmek istemektedirler. Geçmiş iktidarların büyük çoğunluğuna göre; Türkiye’de terör, özellikle “*uluslararası komünizm*”in bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Türkiye’nin stratejik özellikleri ve jeopolitik konumu daima Süper Güçler’in ilgisini çekmiş; dolayısıyla CIA, KGB, SAVAK veya MOSSAD gibi yabancı haber alma örgütleri ülkede şiddet olaylarının artmasında rol oynamışlardır. Diğer yandan, uluslararası düzeyde dayanışma içerisinde bulunan Ermeni, Rum, Kürt ve Filistinli tedhişçilerin faaliyetlerinin de, artan olaylar ile bağlantılarının göz önünde bulundurulması gerekir (Keleş ve Ünsal, 7-9).

Türkiye’de Ordunun iki kez Anayasayı rafa kaldırarak yasama ve yürütmeye el koyduğu 1960 ve 1980 yılları arasındaki dönem, Türkiye’de siyasi karmaşanın, ekonomik istikrarsızlığın ve anarşinin yaşandığı zorlu bir dönem olmuştur. Kurumların tümünü olumsuz yönde etkileyen bu durum, özellikle üniversitelerde kendini göstermiştir. Yükseköğrenim kurumları 1950’li yıllardan itibaren aktif olarak siyasete karışmış, 1968 yılından sonra ise adeta çatışma alanına dönüşmüşlerdir (Kılın & Kalaycı, 2020, 196). Bu yıllarda kendini iyiden iyiye hissettiren öğrenci ve gençlik temelli hareketler genel itibarıyla siyasal şiddetin halk merkezi boyutunu ortaya koymaktaydı. Bu dönemde ortaya çıkan siyasal şiddetin temelinde ayrılıkçı düşünceler, din ya da mezhep farklılıkları, ekonomik sebepler, rejim ya da eğitim kaynaklı sıkıntılar yer almaktadır (Tophoven, 1993: 136).

Oysa modern devletlerde, yönetilen grupların yönetenlerine güvenlerini sürdürmelerinin gerekliliği ortadadır. Talcott Parsons’a göre hangi sebeple olursa olsun bu güven zayıflamaya başlayınca sistemde oluşturulan gücün miktarı azalır, yönetilemez olur. Parsons’a göre böyle “*güç sönmesi*” durumlarında hükümet kontrolünü sürdürmek için geniş çapta güç kullanmak ya da kullanma tehdidinde başvurması gerekir (Parsons, June 1963: 232-262; Giddens, 2008, 266). Parsons’un anlayışına göre düzenin devamının sağlanması için güç kullanılması meşrudur. Türkiye’de belki de yetmişli yılların son çeyreğinde otorite tarafından kullanılması gereken bu güç kullanılamamıştır. Dolayısıyla bu yılları en iyi

ifade edecek sözcük kaos olmuştur. Bu dönemde parlamentoda yaşanan kutuplaşmalar sokaklara da yansımıştı. Yetmişlerin son çeyreğine gelindiğinde Türkiye neredeyse bir iç savaşa gebe olup, sokaklar adeta kan gölüne dönmüştür (Dinler, 2020, 671).

1978 Öncesinde Türkiye’de Yaşanan Bazı Toplumsal Olaylar

İkinci Dünya Savaşı’nı takiben henüz birkaç yıl geçmeden Türkiye’nin siyasal sitemi, dış ilişkileri, ekonomi siyaseti esaslı değişimlere uğramış ve İsmet İnönü Hükümeti çeşitli nedenlerden dolayı son derece gözden düşmüştü (Zürcher, 2000: 299). Her şeye rağmen 1950-1960 döneminde kısmen gücünü koruyan İnönü, artan anarşi olayları ve komitacılık yüzünden 1960-1971 döneminde bu gücünü de kaybetmiştir (Boğuşlu, 1995: 49). 1960 yılından sonra Türkiye’de esen solculuk rüzgârının romantizmine kapılan bazı gruplar, nispeten daha bilinçli ve dışarıdan güdümlü grupla birleşince önemli bir siyasi güç haline gelmişlerdir. Bu küçük lider kadronun yönlendirmeleri ile toplumda kulağa hoş gelen ekmek kavgası gerekçeleriyle sınıf çatışmaları başlamış ve bir süre sonra yerini silahlı sokak çatışmalarına bırakmıştır. Toplum, ilahi kuralları eşitlik olarak algılanan komünizmi, saf kan ırka dayalı Turancılığı kurtuluş gibi görüp bu ideolojileri temsil eden aydınların etrafında toplanmaya başlamışlardı (Bandoğlu, 2016: 575). Aslında toplumda sağ ve sol çatışmalarının tohumunun atıldığı yerler üniversiteler olmuştur. Bir müddet sonra arka arkaya gelen birbiriyle bağlantılı olay ve davalarla DTCF olaylarının altyapısı hazırlanmıştır (Şen, 2020: 56).

1950’den itibaren dış politikada en önemli konulardan birisi Kıbrıs sorunu ve Rum tarafının Kıbrıslı Türklere karşı silahlanmaya başlamasıydı. Bu gelişmeler üzerine 2 Haziran 1964 tarihinde Türk hükümeti, Kıbrıs’a çıkarma yapma fikrini kamuoyuna açıkladı. Gelişmeleri yakından takip eden ve durumdan rahatsız olan ABD, olaylara müdahale etme kararı almıştır. Bu kararın bir sonucu olarak Başkan Lyndon Johnson tarafından kaleme alınan ve tarihte “*Johnson Mektubu*” diye bilinen çok kaba bir diplomasi diliyle hazırlanan bu mektup, Türk dış politikasında bomba etkisi yaratmıştır. Türkiye’nin asla sineye çekemeyeceği bu mektup ile ABD açıkça Türkiye’yi tehdit etmiş, daha da kötüsü Türkiye’nin dış politika arenasında ne kadar yalnız olduğu net bir şekilde ortaya çıkmıştır (İlyas, 2015: 167-168). 1964 yılında Johnson Mektubu ile oldukça gerilen Türkiye-ABD ilişkileri bu sefer de 6. Filo olayı ile sertleşmiştir (Eşel, 2022: 486). 1967-1969 yılları arasında ABD’nin Akdeniz’deki 6. Filo’ya bağlı savaş gemilerinin görevleri dolayısıyla Türkiye’de bulundukları sıralarda, ağırlıklı olarak anti-Amerikancı gençler tarafından gösteriler organize edilmek suretiyle protestolara maruz kaldığı bilinmektedir (Aydın & Taşkın, 2018: 163). 6. Filo olayı, ilerleyen yıllarda Türkiye’de adeta anti-Amerikancı söylemin simgesi haline gelmiş ve Türkiye-ABD ilişkilerindeki gündemini daima korumuştur (Alptekin & Özer, 2022: 287). 6. Filo’yu protesto eylemleri sonraları NATO ve Amerikan karşıtı hareketlere ve “*Bağımsızlık Haftası*” adı verilen eylemlere dönüşmüştü. 1967 yılında 6. Filo için yapılan ilk eylem ise Haziran ayında gerçekleşmiş, İstanbul Limanı’nı ziyarete gelen filonun komutanının 22 Haziran günü Taksim Anıtı’na koyduğu çelenk gençler tarafından yakılmıştır (İmamoğlu, 2021: 134).

Bir yandan dış politikada sorunlarla boğuşan Türkiye diğer yandan ise iç politikada üstesinden gelmekte büyük zorluklar yaşayacağı sorunlarla karşı karşıya kalmaya başlamıştır. Türkiye demokrasisine bir darbe olarak algılanan 12 Mart 1971 muhtırasının kuşkusuz nedenleri arsında belki de ilk sırada devletin otoritesindeki yetersizlikler ve otorite boşluğu önemli bir yer tutmaktaydı. Aslında meclislerin, hükümetlerin ve adliyenin yok sayılması ya da bunların yok olmaya doğru inişe geçmesi, sadece 1960-1971 döneminin meseleleri değildir. Böyle bir yetersizlik ve çöküş 27 Mayıs 1960 öncesinde başlayan bir yetersizliktir. 12 Mart 1971 muhtırasının bir diğer nedeni de anarşidir. Türkiye’deki acemilik döneminde demokrasi; 1950-1960 arasında, biri partizanlık, diğeri ise anarşi olan iki haylaz çocuk doğurmuştu (Boğuşlu, 52-55). Bu toplumsal kargaşalara katkısı olup olmadığı bilimsel olarak ispat edilmese de, DP’nin 14 Temmuz 1950’de çıkardığı “*Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında*” Kanunla, 15 Mayıs 1950 öncesi işlenen pek çok suçlunun affetmesi muhtemeldir ki, kargaşa ortamının artmasına neden olmuştur (Sönmez, 2012: 111). XX. yüzyılın ortalarından itibaren Türkiye sosyolojik olarak değişmeye başlamış ve o zamana kadar görülmeyen köyden kente göç olayı ile birlikte kentsel nüfus yoğunluğu da arttırmıştır. Kent nüfusunun hızla artmasıyla birlikte tabii olarak devletin halkına sunmuş olduğu ekonomik imkânları azaltmış ve sonuçta balkın refahı hızla gelişen imkânların gerisinde kalmıştır. Bütün bu eksiklikler 1961 Anayasasının halka verdiği geniş özgürlüklerle birleşip o dönemin medyası da arz talep dengelerini alt üst edince özellikle öğrenci ve işçi kesiminde hareketlenmeler başlamıştır. Kentlerde yaşayan bu kesim Türkiye’yi o güne kadar karşılaşmadığı bir sorunla karşı

karşıya getirmiştir. Devlet yöneticileri bu hareketleri önlemek için çaba gösterecekler de, öğrenci hareketleriyle başlayan ferdi terör olayları daha sonraki dönemde işin içine işçi sınıfının da girmesiyle toplumun her kesimine girmiş ve dalga dalga her yana yayılmıştır (Kaya, 1993: 17-18).

Türkiye'nin siyasi tarihinde sağ ve sol kavramları 1960'tan önce nadir olarak kullanılırken, 1960 Darbesinden hemen sonra durum değişecek ve bu iki kavram Türk siyasetinde karşımıza sıklıkla çıkacak, hatta günlük hayatta sıklıkla kullanılmaya başlanacaktır. 1970'li yıllar siyasi algıda genellikle altmışlar ile seksenler arasında sıkışmış bir "anarşi ve kaos" dönemi olarak görülür (Aytürk & Bora, 2020: 307). Ayrıca 1970'li yıllar Türkiye'de, yönetimin sıklıkla değişime uğradığı ve siyasi anlamda ciddi bir istikrarsızlığın hâkim olduğu bir dönemdir. 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasını takip eden süreçte 1961 Anayasasının sağladığı temel hak ve özgürlükler kısıtlanmış; çeşitli örgütlenmeler, toplantılar ve seminerler yasaklanmış, hatta şiddet ve terör eylemlerini önlemek amacıyla anayasal değişiklikler dahi yapılmıştır (Ahmad, 1999: 177). Yapılan bu değişiklikler ile Anayasasının sağladığı özgürlük ortamı daraltılmış, yürütmenin ise tekrardan güçlü duruma getirilmesi amaçlanmıştır (Çetin, 2016: 188). Yaşanan tüm bu gelişmeler sendikaları, basını, radyoyu, televizyonu, üniversiteleri etkilemesinin yanı sıra toplumsal olaylara da sirayet etmiştir. Bilhassa 70'lerin sonlarına doğru şiddet olayları ciddi bir boyuta ulaşmıştı. Bu olaylar sonucunda kısa sürede değişen iktidarlar, koalisyon hükümetleri, üniversite kampüslerinde yoğunlaşan radikal "sol" ve "sağ" grupların eylemleri ve siyasi cinayetler gibi hadiseler ne yazık ki, Türkiye'de gerilimli, bunalımlı ve karmaşık bir dönemin sıradan başlıca unsurları haline gelmiştir (Bek, 2007: 26).

1970'lerin sonuna kadar geçen sürede toplam on üç hükümet görev yapmıştı. 12 Mart 1971'den, 26 Ocak 1974'te kurulan I. Ecevit Hükümeti Dönemine kadar geçen süre boyunca, Türkiye'de partiler üstü ara rejim gibi bir yönetim anlayışı gündeme gelmiştir (Ahmad, 2020: 334). Ara rejim diye adlandırılan bu dönemde öncelikli hedef, iktisadi ve toplumsal düzeni sağlamaktır. Diğer taraftan düşünülenin aksine yasa dışı diğer örgütler gibi Dev-Genç içinde Mahir Çayan kanadı, 1970 yılının ilk aylarından itibaren radikal eylemlere başlamışlardı. Bu grubun 1971'de Balgat'taki Amerikan üssünde görevli bir Amerikalı çavuşu kaçırmaları, Ankara Gölbaşı'ndaki ABD radar üssünde görevli 4 Amerikalı eri kaçırpıp 400 bin TL fidye istemeleri sansasyonel bazı eylemlerdi. Bu fidye olayı sonrası 4 Mart 1971'de yayımladıkları bildiriyle THKO'nun varlığı kamuoyuna duyurulmuş oldu (Aydın & Taşkın, 187). En dikkat çekici eylem ise 17 Mayıs 1971'de Mahir Çayan'ın lideri olduğu Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi'nin (THKP-C), İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırmaya çalışması olayıdır. Dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sadi Koç'ın okuduğu hükümet bildirisinden anlaşıldığı üzere yeni hükümetin bu eyleme tepkisi çok sert olmuştur. Bildiri de Elrom'un derhal serbest bırakılmaması durumunda, eylemci örgütlerle ilişkisi bulunan hemen herkesin gözaltına alınarak sıkıyönetim komutanlıklarına teslim edileceği; Elrom'un başına bir şey gelirse de, idam cezasını barındıran ve geriye yürüyen özel kanunlar çıkarılacağı kamuoyuna duyuruldu (Aydın & Taşkın, 230). Bu bildiriye rağmen 23 Mayıs'ta Mahir Çayan Başkonsolosu öldürdü. Daha sonra polisle yaşadıkları çatışmanın ardından tutuklanan Mahir Çayan, bir grup arkadaşıyla tutuklu bulundukları askeri ceza evinden kaçarak, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarını engellemek için eylemlere başladılar. 30 Mart'ta Tokat Niksar Kızıldere'de saklandıkları eve yapılan operasyonda Mahir Çayan ve beraberindeki on kişi ölü olarak ele geçirildiler. Pek çok eylemde isimleri geçen Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan ise 6 Mayıs 1972'de idam edildiler (Keskin, 2019: 252). Bu idam ülkede geniş bir yankı bulmuştur. Bu dönemde bir de ASALA ve diğer tedhiş örgütlerinin organize ettikleri Ermeni terörü, Türkiye'nin başını ciddi şekilde ağrıtmış ve büyük bir gündem oluşturmaya başlamıştır. 27 Ocak 1973, ABD Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir, Amerikalı bir Ermeni tarafından öldürüldüler (Tunçer, 2018: 98). Daha sonraki yıllarda da benzer saldırılar devam etmiş ve Ermeni terör örgütü ASALA cinayetlerini Avrupa'nın pek çok şehrinde gerçekleştirmekten geri durmamıştır.

Ecevit'in iktidara gelmesiyle birlikte, Türkiye'de farklı bir siyasi atmosfer egemen olmaya başlamıştır. CHP'nin 1973 Seçim vaatleri arasına düşünce suçlarının affı konusu da yer almaktaydı. Bütün partilerin de seçim vaatleri arasında bulunan af konusu yapılan çalışmalar sonucunda; 15 Mayıs 1974 tarihinde çıkarılan "Cumhuriyetin 50'nci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında" 1803 nolu Kanun ile gerçekleşmiş oldu (Resmi Gazete, 18 Mayıs 1974: 1-4; TBMM Tutanak Dergisi, 1974: 359-392, 25'e 1. Ek s. 1-23). Aslında bu kanunun bazı özellikleriyle hiçbir sosyal temeli bulunmayan ve önceden hazırlanış biçimiyle de hiçbir demokratik paketin ürünü olmadığı görülür. Hatta düz bir mantıkla bu kanun, suçlular için cezaevlerinde yer kalmaması üzerine buraların boşaltılmasına yönelik

atılan bir adım olarak yorumlanabilir. Affi savunanlar ise bu affın siyasi değil, insani amaçlı olduğunu ileri sürmekteydiler (Kuzu, 2001: 255). Af Kanunu sert tartışmalar ve değişikliklerden sonra solcuların mahkûm olduğu maddeleri de kapsayacak şekilde 15 Mayıs 1974'te yürürlüğe girdi. Böylelikle 12 Mart sürecinde hapse atılarak hüküm giyen binlerce kişi serbest bırakıldı (Ahmad, 2020, 336).

Kıbrıs Barış Harekâtının hemen sonrasında önemli bir itibar kazanan ve siyasi karizmasına da güvenen Ecevit, hükümetten çekilmek suretiyle tek başına iktidar olmak için bir adım attı. Fakat Ecevit ve partisi CHP'nin planları düşünüldüğü gibi işlemedi. Beş ayrı hükümetin kurulduğu 1978 Kahramanmaraş Olaylarına kadar geçen dönemde, ülke genelinde toplumsal ve siyasal şiddet olayları oldukça yaygınlaşmıştır. Olayları daha da tırmandıran gelişme ise 23 Haziran 1975'te Gerede'de Bülent Ecevit'e yönelik suikast girişimi olmuştur. Ecevit, 28 Haziran'da Taksim Meydanı'nda yaptığı mitingde şiddet olaylarının kışkırtıldığını, halkın dini ve etnik temellerde bölündüğünü, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kürtçe ve Arapça konuşan halka ve Alevilere karşı politikalar yürütüldüğünü ifade etti. Ayrıca bu dönemde aydınlar arasında ordunun ikinci bir müdahalesine yol açacak iç kavga olasılığından söz edilmeye başlanmıştı (Ahmad, 2020, 348-349). 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasından sonra tarafsızlıklarını kaybeden generallerin bazıları CHP, bazıları da AP saflarına katılmışlardı. Polis teşkilatı da bu durumdan nasibini almıştır. Giderek partizanlaşan teşkilatın kendi içinde ayrışmalara uğraması üzerine; solcu polisler POL-DER'i, sağcı polisler ise POL-BİR'i kurdular (Ahmad, 2020: 355-356). Dönemin İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil'in ifadelerine göre; 47.662 olan toplam polis sayısının yaklaşık 17.000'i POL-DER, 2.000 kadarı da POL-BİR üyesiydi (Dikici, 2017: 110-111). Benzer bu bölünmüşlük durumu il yönetimlerinde de görülmekteydi. Devletin valileri olması gereken valiler, partizanca yaklaşımlarıyla siyasi liderlerin valileri haline gelmişlerdi. Bu yıllarda dikkat çeken diğer bir husus da; hâkim, savcı, bölge müdürü gibi bazı kamu görevlilerinin halka karşı taraflı davranmak suretiyle görevlerini kötüye kullanmalarıydı. İşin ilginç tarafı ise hiçbir hükümetin bu konunun üstüne gitmemiş, hatta ilgili görevliler hakkında herhangi bir işlem yapmamış olmasıdır (Bülügiray, 1991: 23). Devlet kurumlarında yaşanan bu ayrışmalar doğal olarak kutuplaşmaları da beraberinde getirmişti. Vatandaşların devlet dairelerinde resmi işlemlerini yapmak için ya çok yüklü miktarlarda rüşvet vermek ya da bir siyasi partiden teminat almak zorunda kalmaları, aslında bir düzenin bozulmasından başka bir şey değildi (Baykara vd., 1979: 21). 1978 yılına gelindiğinde hemen hemen kamu kuruluşlarının tamamı politik bölünmeden nasibini almış gözükmekteydi (Köni, 1984: 179).

Bu dönemde kriz ve kaos ortamını derinleştiren en önemli gelişmelerden birisi de üniversitelerdeki şiddet olaylarıdır. I. Milliyetçi Cephe yönetiminin 21 aylık icraatı döneminde, yaşanan şiddet olaylarında 170 kişi yaşamını yitirirken, yüzlerce insan da yaralandı. 1977 seçimlerinin kampanya sürecinde, şiddet olayları giderek daha da tırmanmıştır. 1 Mayıs 1977'de Taksim'de yapılan işçi kutlamaları kimliği belirsiz kişiler tarafından kışkırtıldı ve çıkan olaylarda 36 kişi yaşamını yitirdi. Seçimlerden sonra istikrar sağlanması noktasında beklentiler varken tam tersi şiddet olayları ivme kazanarak devam etti. Yeni hükümetin ilk 15 gününde 26 cinayet işlendi. İkinci Milliyetçi Cephe döneminde 26 siyasal cinayet meydana geldi. 5 Ocak 1978'de kurulan Üçüncü Ecevit Hükümeti de artan terörizmi kontrol altına alamamıştır. 1978 yılının ilk 15 gününde 30 siyasal cinayet işlenirken, 200'den fazla insan da yaralandı. 16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt kampüsünden öğrencilerin üzerine bomba atılması sonucunda 7 öğrenci hayatını kaybetti (Ahmad, 2020: 357-360). 1978 yılı başlarında yeni birtakım sol örgütler ortaya çıkmış ve Türkiye'deki faaliyetlerine hız vermişlerdi. Bu örgütler; Türkiye Komünist Partisi (TKP), Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP/C), Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist (TKP/M-L), Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) şeklindedir. Bu yasadışı bölücü örgütlerin amacı Türkiye'deki mevcut rejimi değiştirerek Marksist-Leninist bir düzen kurmaktır. Bunu yasal yollardan yapamayacaklarını bildikleri için, başta üniversite olmak üzere gençlik üzerinde etkili propaganda yaparak ve eylem grupları oluşturarak teröre başvurmaktaydılar. Sağ gruplar da kendi içinde aşırı milliyetçiler ve radikal dinci gruplar olarak ikiye ayrılmaktaydı (Bandeoğlu, 584).

1975-1977 dönemin sonuna doğru, hem içerde hem dışarda bambaşka bir manzara ortaya çıkmaya başlamıştır. Toplumda var olan kaotik durumu artıran en önemli gelişme ise ekonomik sorunlar karşısında yetersiz politikalar uygulanmasıydı. Kendi içinde bölünmüş koalisyon hükümeti bir taraftan 1973'te 2 milyar dolarlık rezervini nereye sarf edebileceğini hesaplayamazken, diğer taraftan büyük bir döviz darboğazı ile karşı karşıya kalmıştı. Giderek yükselen enflasyon da ülkedeki artan toplumsal olayları körükleyerek yangını daha da büyütmüştür (Birand, 1984: 44). Öyle ki, 1977 yılında

%24,1 olan enflasyon oranı 1978 yılında %54'e yükselmiştir. İşsizlik ise ülkede sosyal yapıyı bozan en büyük sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktaydı. 1977 yılında %8,8 olan işsizlik oranı, 1979 yılında %9,2'ye yükselmişti. İşsizlik oranının artmasının en önemli sebebi şehirlere doğru yaşanan göç ve hükümetler tarafından gerekli yatırımların gerektiği gibi yapılamamasıdır. 1 Eylül 1977'de "*Önlemler Paketi*" adı altında yapılan zamlar, bazı temel maddelerde yaşanan yokluklar, halkın hükümete olan tepkisini giderek arttırmaktaydı. Bir de bu duruma ilaveten 1 Mart 1978'de IMF'nin isteği üzerine yapılan devalüasyon sonucunda Türk parasının değeri %37 ile %57 oranında azalmıştır. Halk üzerinde beklenenden daha fazla yıkıcı etkilerin ortaya çıkmasından anlaşıldığı kadarıyla yapılan zamların, sosyal dengeleri hesaba katmadan yapılmış olduğu anlaşılmaktadır (Bandeoğlu, 588).

1960 ve 1970'li yıllarda şiddet olaylarının önemli bir özelliği de etnik kimlikler üzerinden yürütülmesidir. Sünniler ile Aleviler arasında bir takım farklı dini ritüellerin olması dolayısıyla, bu durum bazıları tarafından iki kesim arasında derin bir dinsel farklılık olarak algılanmıştır. Hatta Alevilik hem devlet hem de toplumsal kesimler tarafından dini inançtan daha çok kültürel değerler çerçevesinde yorumlanmış ve bu düşünceden hareketle Cemevleri ibadethane statüsünde değerlendirilmeyerek, uzun bir süre Alevilere ait dernek ve vakıf kuruluşlarına maddi yardımda bulunulmamıştır (Yalçın & Akçakaya, 2024: 192). Türkiye'de etnik kimlik kapsamında gelişen ilk olay 1966 yılında Muğla'nın Köyceğiz ilçesine bağlı Ortaca bucağında ortaya çıkmıştır. Hadisenin merkezinde yer alan "Fevziye Köyü" o dönemde Alevi vatandaşların; bu köyün yakınlarındaki "Kızılyurt Köyü" ile birlikte on altı köy ise Sünni vatandaşların yoğun olarak yaşadığı yerlerdi (Saraç, 2011: 416). Alevilerin sayısal olarak az olmalarına rağmen bucakta Alevi bir vatandaş olan Hüseyin Yılmaz'ın seçim kazanması bölgede hoş görünün hâkim olduğunun güzel bir ispatıdır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 313). Ortaca'da aslında bir arazi davasından çıkan olaylar; dönemin gazeteleri, CHP ve TİP tarafından gündemde tutulmaya çalışılmıştır. Başbakan Süleyman Demirel, memlekette yaşanan münferit hareketlerin büyütülerek, mezhep kavgası gibi gösterildiğini söyleyerek bu tür hadiselerin çok eskilerde kaldığını belirtmiştir (Hürriyet, 15.06.1966). Bir diğer provakatif eylem ise Kırıkhan'da 1 Mart 1971'de Hamidiye Camiine ses bombası atılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu olay üzerine il ve ilçelerde ülkücüler ve siyasal dinci çevre; "*Aleviler ve komünistler Kırıkhan'da camileri bombalıyor, namaz kılan Müslümanlara saldırıyorlar*" şeklinde propaganda yapmak suretiyle halkı kışkırtmaya çalışılmaktaydı. Belki de bu olay Alevilere yönelik olarak yapılacak saldırı faaliyetlerinin bir provasıydı (Şahhüseyinoğlu, 302-303; Güven, 2022: 97).

1978 Nisan ayında belirli güçler, ülke içindeki şiddet olaylarını bir sağ-sol çatışmasından çıkararak kitlesel bir Alevi-Sünni çatışmasına çevirmeye çalışmaktaydılar. Bu kapsamda 18-19 Nisan'da Malatya'da olaylar başladı. Malatya'nın bağımsız Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu (Hamido), 17 Nisan 1978'de gönderilen bombalı paketin patlaması sonucu gelini ve iki torunuyla birlikte hayatını kaybetmişti (Milliyet, 18.04.1978: 1-12; Katılmış & Baharçipek, 2020: 20). Şehirdeki şiddeti tetikleyen bu suikast olayı ile birlikte kısa sürede on binlerce kişi, caddelere dağılarak sloganlar atmış ve çeşitli işyerleri ile dernekleri tahrip etmişlerdi. Hamit Fendoğlu'na gönderilen bombalara benzer bombalı paketler, Maraş'ın Pazarcık ilçesinin CHP ilçe başkanına, Adıyaman Emniyet Müdür Yardımcısı'na ve bir Adanalı iş adamına da gönderilmişti. Pazarcık CHP İlçe Başkanı Memiş Özdal, kendisine gönderilen paketi almadığı için PTT memurları paketi açınca, memurlardan biri öldü diğeri ise ağır yaralandı (Tunç, 2011: 268-269). Adıyaman ve Adana'ya gönderilen paketler kamuoyu üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmuştur. Dönemin Başbakanı Ecevit, bu olayları ülkücülerin yaptığını ima ederek, olaylarla Ülkü Ocaklarının ilişkisinin araştırıldığını söylemiştir. Bunun üzerine MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, 10 Nisan 1978'de yaptığı açıklamada Malatya, Erzurum ve Kahramanmaraş'ta da bu tür olayların çıkabileceğini açıklamıştı. Bu açıklamanın ardından çok geçmeden Atatürk Üniversitesinde bazı olaylar yaşanmıştır (Eyicil, 2014: 19). Kahramanmaraş'ta ise güvenlik kuvvetleri tarafından bir operasyon başlatılmıştı. 16 Nisan'da yapılan operasyon sonucunda 34 kişi gözaltına alınmış ve aramalarda birçok otomatik silah, tabanca, dinamit ve mermi ele geçirilmiş; tutuklanan 27 kişi ise gizli bir örgütün üyesi olduklarını söylemişlerdi (Tüleylioğlu, 2013: 30). 20 Nisan'da yaptığı açıklamada İçişleri Bakanı, Kahramanmaraş'taki bu örgütlerin isimlerini "Yıldırım Komandoları" ve "Etnik Türkleri Kurtarma Ordusu" olarak açıklamıştır (Milliyet, 20.04.1978: 1). Ökkeş Şendiller ise Türk Yıldırım Komandoları (TYK) ve Esir Türkleri Kurtarma Ordusu (ETKO) diye bir örgütün uydurma olduğunu, POL-DER'li polislerin Maraş'ta ülkücü gençleri damgalamak üzere bu haberleri kasıtlı olarak çıkardıklarını söylemiştir. Ayrıca Şendiller, Aydınlık gazetesinde haberleri yaydırmak suretiyle İçişleri Bakanını ve CHP'yi kandırdıklarını iddia etmiştir (Şendiller, 2007: 58).

Bu gelişmeleri 4 Eylül 1978 tarihinde Sivas'ta bir grubun, alevi mahallesine girerek ateş açmasıyla yaşanan toplumsal olaylar izledi. Sivas'ta yaşanan bu vahim hadise kısa sürede yayılmış ve 1.000'e yakın işyeri tahrip edilerek yağmalanmıştır. Saldırıya uğrayan binalar arasında İstasyon Binası, CHP il merkezi ve Vali Konağı da vardı. İşin daha da kötüsü kısa süre içerisinde patlayan bu olayların karşılıklı etnik çatışmaya dönmesidir. Sivas'ın Alibaba Mahallesinde meydana gelen olaylarda; 12 kişi ölmüş, 200 den fazla kişi ise yaralanmıştır. Olaylarla ilgili yapılan tahkikatlar sonucunda Alevilere yönelik saldırılarda 75 kişi tutuklanmıştı (Erdendoğdu, 2014: 4). Sivas'ta yaşanan olayların hemen akabinde, Ekim ayında da Bingöl'de Alevilere yönelik eylemlerin yaşanması, adeta Maraş'ta yaşanacakların bir habercisiydi. Yine benzer bir şekilde Çorum, Gümüşhane ve Yozgat'ta da halkı kıskırtacak olaylar yaşandı. Olayların çıktığı bu şehirler iyi analiz edildiğinde; bu illerin rastgele seçilmediği, şehirlerin etnik çatışmalar yaratılabilmek üzere stratejik bir plan dâhilinde seçilmiş olduğu anlaşılır (Tüleylioğlu, 29). İstanbul'da 1 Mayıs 1977 günü yaşanan olaylarla başlayan toplu katliamlar, 19 Aralık 1978'de başlayan Kahramanmaraş olaylarıyla doruk noktasına ulaşmış ve bu tarihe kadar geçen sürede 71 kişi yaşamını yitirmiştir (Milliyet, 25.12.1978: 9). Kahramanmaraş Olaylarının nasıl meydana geldiği hâlâ açıklığa kavuşturulamayan konulardan biridir. Kahramanmaraş Olayları, yukarıda da değindiğimiz gibi Türkiye'de kendisinden önce farklı zeminlerde ve zamanlarda oluşturulan kutuplaşma ve kamplaşmalardan çok farklı bir boyutta Alevi ve Sünni çatışması oluşturularak, halkın iç çatışmaya sürüklenmek istediği bir olaydır. Olaylardan önce yöre halkı kıskırtılabilecek bir atmosfer ortamına sokulmuştur. Bölge farklı mezheplerin iç içe yaşadığı bölge olarak özellikle seçilmiştir (Kılınç, 2022, 39-40). Türkiye'de yaşanmakta olan olaylar karşısında sesini yükselten muhalefet, sıkıyönetimin ilanını istemekte ve hükümeti sıkıştırmaktaydı. Buna karşın Ecevit ise yasal tedbirler almak suretiyle sorunun çözüleceğine inanmaktaydı (Ahmad, 2006: 188).

1978 Kahramanmaraş Toplumsal Olayları

Güney Anadolu'da bir vilayet merkezi olan Kahramanmaraş, Ahır Dağı'nın güney eteklerinde, kendi ismi ile anılan ovanın kuzey kenarında, deniz seviyesinden 620-760 metre irtifada meyilli bir sahne üzerine kurulmuştur. Çok önemli bir yol güzergâhında bulunmasından dolayı şehir, eski devirlerden beri büyük bir ticaret merkezi konumunda olmuştur (Darkot, 1993: 310). Şehirde yapılan araştırmalar bölgenin tarihinin Yontma Taş Devrine kadar uzandığını ortaya koymaktadır (Kökten, 1960: 46). Besim Atalay'a göre Maraş'ın ilk yerleşim yeri şehrin güneydoğusunda yer alan "Erkeneş" çayın kenarında, ikinci yerleşim yeri ise bugünkü "Kara Maraş" olarak bilinen mevkiye bulunmaktaydı (Atalay, 2008: 19). Birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Maraş'ta, Osmanlıdan günümüze kadar Türkler, Ermeniler, Araplar, Kürt ve Çerkezler birlikte yaşamışlar; ayrıca şehir eskiden beri Alevi-Sünni Türkmen aşiretleri için de bir cazibe merkezi olmuştur (Karaca, 2021: 11). Kahramanmaraş, idari taksimat açısından Afşin, Andırın, Elbistan, Göksun, Pazarcık ve Türkoğlu ilçelerinden oluşmaktaydı. İddiaya göre Afşin, Elbistan ve Pazarcık ilçelerinin ekseriyetini Alevi kökenli vatandaşlar; diğer ilçelerin çoğunluğunu ise Sünni kökenli vatandaşlar meydana getirmekteydi. Merkez ilçe nüfusunun %90'ını Sünni, %10'unu ise Alevi kökenli vatandaşlar oluşturmaktaydı. Aleviler genellikle Yörükselim Mahallesi'nde yerleşmişler, bazıları da diğer mahallelerde münferit olarak yaşamaktaydı (Başaran, 2006: 15-16). Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950-1960'lara kadar olan süreçte Maraş'ın içinde büyük çoğunluğu Türklerden oluşan, bunun yanı sıra Kürt-Sünnilerin, Kürt-Türk Alevilerin, Balkan göçmenlerinin ve Çerkezlerin oluşturduğu bir sosyal yapı meydana gelmiştir (Tunç, 2012: 118).

1978 Kahramanmaraş Toplumsal Olaylarının, Çiçek Sineması'na atılan bomba ile başladığı söylene de hazırlıkların çok daha öncesinden yapıldığını gösteren ipuçları vardır. Kahramanmaraş'ın sosyal ve kültürel yapısı dolayısıyla, sol hareketler kendine zemin bulmakta her zaman güçlük çekmiştir. Onun için bu gibi faaliyetlerde, sol kendini mezhep farklılıklarının içinde kamufle ederken, mezhep meselesini de kendine alet edinmiştir. Özellikle Maraş'ta bu gibi faaliyetler 1965 yılından sonra göze çarpmaktadır. Şehir merkezine Doğu ve Güneydoğu illeri ile Maraş'ın ilçeleri Elbistan, Afşin ve Pazarcık'tan planlı bir göç başlatılmış; şehre gelen bu insanlar Yörük Selim ve Namık Kemal mahallelerine yerleşmişlerdi. Aslında 1976 yılında da Kahramanmaraş'ta toplumsal olayları başlatmak için düğmeye basılmıştır. Ocak 1976'da Pazarcık Ülkü-Bir (Ülkücü Öğretmenler Birliği) binasına TÖB-DER'li bir solcu öğretmen tarafından bomba atılmış ve olaylar çıkmıştı. Bu olaylarda 1 kişi ölmüş, 10 kişi de yaralanmıştı. Tıpkı 1978 olaylarında olduğu gibi bu olay da Alevi-Sünni meselesi olarak takdim edilmiştir (Şendiller, 31-32, 34). Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan röportajında İçişleri Eski Bakanı Hasan Fehmi Güneş'in anlattıklarına göre CIA ajanlarının Türkiye'deki toplumsal olaylarda etkin rol

oynadıkları anlaşılmaktadır. Hasan Fehmi Güneş, Amerikan CIA Ajanı olduğu o dönemde bilinmeyen Amerikan Büyükelçiliği 2. Kâtibi Robert Alexandır Peck adlı bir kişinin, Kıbrıs'ta görevli olmasına rağmen Anadolu'nun çeşitli yerlerini gezdiği haberini, ilk olarak Amasya Belediye Başkanı Gündüz Türem'in kendisini arayarak bildirdiğini söylemektedir (Cumhuriyet, 25.01.2013). Bazı iddialara göre Peck'in faaliyetlerinden rahatsız olan ve bu ajanları engellemek isteyen Güneş, CIA'nın bir komplosu ile görevden ayrılmak zorunda kalmıştır (Tunç, 2012, 268). İzmir Büyükşehir Belediyesi eski başkanı Burhan Özfatura'nın Zürih seyahati esnasında Hilton Otelinde karşılaştığı Peck, hiçte kötü olmayan Türkçesiyle Özfatura'ya kendini ifşa etmiştir. Peck, 12 Eylül öncesi Sivas ve Kahramanmaraş'ta meydana gelen ve yüzlerce kişinin ölümüyle neticelen olayları kendilerinin organize ettiklerini söylemiştir (Şendiller, 265-266). Bu Amerikalı ajanın anlattıkları o dönemde Türkiye üzerinde oynan oyunları açıkça ortaya koymaktadır.

1970'li yıllarda ülkede genelinde görülen anarşik olaylar ne yazık ki, Kahramanmaraş ilinde de başlamıştır. 18-20 Ocak 1976'da Pazarcık Ülkü-Bir Derneğine dinamit atılması, Memiş Özdal gönderilen bombalı paket, 1978'de ortaya çıkacak olayların sanki habercisiydi. 1978 Olayları başlamadan önce şehirde birçok militanın toplanması emniyetçe tespit edilip ilgililere bildirilmesine rağmen hiçbir önlem alınmamıştır. Kahramanmaraş'a bir anda Adıyaman doğumlu 31 Milli piyango satıcısı kılıklı adam gelmiş ve şehrin küçük bir oteli olan Çeltik Palas'a yerleşmişlerdi. Bu satıcıların sayısının daha sonra 50'yi aştığı ileri sürülmektedir. Sözde bu piyango satıcılarının ayaklarında lastik ayakkabı, başlarında ise şapka vardı. Sonradan anlaşıldığı üzere Kahramanmaraş'ı pilot bölge olarak seçen bu anarşistler, kurtarılmış mahallelere yerleşmişler ve misafir olarak kaldıkları evleri kale gibi kullanmak suretiyle birçok masum Maraşlıyı öldürmüşlerdi (Özbaş, 1980: 25). Polis yetkilisi Kazım Ulusoy'un raporunda da bu piyango bileti satıcılarının sahte oldukları, Milli Piyango İdaresinden alınan belgelerde bu satıcıların sabit ya da seyyar bayii olmadıkları anlaşılmıştır (Tunç, 2012: 273).

16 Aralık 1978'de Ülkücü Gençlik Derneği tarafından Kahramanmaraş'a getirilen *"Güneş Ne Zaman Doğacak"* filmi Çiçek Sinemasında gösterilmeye başlanmıştı. Başrollerini Cüneyt Arkin ve Oya Aydoğan'ın oynadıkları bu filmin senaryosu; 1940'lı yıllarda Rus emperyalizminden kaçıp Türkiye'ye sığınan bir grup Türk'ün, Hükümet tarafından Ruslara teslim ediliş hikâyesiydi. Yine bu filmde, Ruslara teslim edilen bu insanların Türk askerlerinin gözleri önünde Rus askerleri tarafından kurşuna dizilişi, bu vahşetten kaçabilen iki Türk'ün ise Türkiye'de Rus ajanları tarafından takip edilişi ve çektikleri sıkıntıları anlatılıyordu. Gösterime giren bu film, gördüğü büyük ilgi üzerine günde 4 seans kapalı gişe oynatılmıştır. Çok ilgi gören bu filmin gösteriminden POL-DER ve DEV-SAVAŞ mensupları kişiler rahatsız olmuşlar ve eylem hazırlığına başlamışlardı. 19 Aralık 1978 gecesi Hamit Kapan tarafından Hasan Aydın adlı şahıssa verilen el bombası, Çiçek Sineması'nın içine koyulmuş ve film oynarken saatli bomba saat 21.00 sularında patlatılmıştır (Karaca, 2022: 433-434). Çiçek Sineması'na bomba atılması olayı sol örgütlerin hedefledikleri gibi ülkücü gençliği tahrik etti ve bir anda şehirdeki tansiyon yükseldi. Harekete geçen ülkücü gençlik *"Kanımız aksa da zafer İslam'ın, Müslüman Türkiye"* diye slogan atarak halkı galeyana getirdiler (Eyicil, 2014: 21). Bu grup sinemanın yakınında bulunan CHP il binasını tahrip etmiş ve PTT binası ile TÖB-DER binasını taşlamışlardı. Çıkan bu olayda 2 kişi ağır olmak üzere 9 kişi yaralanmış ve olayla ilgili olarak sol görüşlü 3 kişi ise gözaltına alınmıştır (Konak, 2022: 21; Karaca, 2021: 28-29). Kahramanmaraş Valisi Tahsin Soylu'nun açıklamasına göre şüpheli kişi Pazarcık ilçesinin Demirciler köyünden sol görüşlü Salman İlıksoy adındaki bir şahıstı. Daha sonra bu şahıs başka şüphelilerin olması nedeniyle serbest bırakılmıştır (Başaran, 217: 52; Şendiller, 64-65). Tamda bu sırada Aydınlık gazetesinin açtığı iftira kampanyalarından etkilenen İçişleri Bakanı, özel talimatla Ankara'dan Pol-Der mensubu Kazım Ulusoy'u Kahramanmaraş'a emniyet müdürü olarak atamıştır (Özbaş, 68). Bazı iddialara göre ise Çiçek Sinemasına bomba Ülkücü Gençlik Derneği üyesi Ökkeş Kenger/Şendiller tarafından konulmuştur (Köseoglu, 2013: 139).

Ertesi gün 20 Aralık'ta bu kez Alevi ve solcuların çoğunlukla gittiği Yörükselim Mahallesi'nde bulunan Akin Kiraathanesi'ne patlayıcı madde atılmış ve silahla taranmıştır (Birand, 1984: 68). Bu tarama sırasında psikolojik rahatsızlığı bulunan ve meczup olduğu iddia edilen Alevi kökenli 81 yaşındaki Gıjık/Kicigiri Dede (Sabri Özkan) kendisine isabet eden bir kurşun sonucu ölmüş ve Hüseyin adında bir öğretmen ise yaralanmıştır (Eyicil, 2014: 21; Tunç, 2015: 17). Bazı kaynakların iddialarına göre ise Gıjık/ Kicigiri Dede (Sabri Özkan) 3 Nisan 1978'de öldürülmüştür (Birand, 1999; Karaca, 2022: 431).

Kahramanmaraş'ta yaşanacak olayların fitilini ateşleyen asıl olay ise iki öğretmenin öldürülmesidir. 21 Aralık 1978'de Endüstri Meslek Lisesi öğretmenlerinden Mustafa Yüzbaşıoğlu ile Hacı Çolak, okuldan çıkıp evlerine gittikleri sırada silahlı saldırıya uğradılar. Hacı Çolak olay yerinde ölmüş, Mustafa Yüzbaşıoğlu ise ağır biçimde yaralanmıştı. Saldırıyı gerçekleştiren ve kimliği tespit edilemeyen şahıslar ise olaydan sonra kaçmışlardı (Cumhuriyet, 22.12.1978: 1-9). TÖB-DER üyesi olan sol görüşlü bu iki öğretmenin öldürülmesi, Kahramanmaraş'ta olayların zirve yapmasına neden olmuştur (Güneş, 01.01.1979: 1-5). Mustafa Yüzbaşıoğlu ve Hacı Çolak, bazı iddialara göre Hamit Kapan tarafından öldürülmüştür (Şendiller, 68). Öldürülen solcu bu iki öğretmenden Hacı Çolak Aleviydi. Mustafa Yüzbaşıoğlu ise Foto Spor adıyla fotoğrafçılık yapan bir işletmesinin sahibi olan Sünni bir ailenin çocuğuydu. Mustafa, Endüstri Meslek Lisesi'nde devrimci bir öğretmen olarak bilinirdi. Aynı zamanda TÖB-DER'in dinamik bir üyesiydi. Hacı Çolak Elbistanlı olup, TÖB-DER'li ve devrimci-demokratik bir yapıya sahip kimliğiyle tanınmaktaydı. Mustafa Yüzbaşıoğlu'nun cenazesi daha sonra ailesi ve yakınları tarafından Maraş'ta gömülmüştür. Hacı Çolak'ın cenazesi ise cenaze törenine yapılan saldırıdan sonra ailesi ve yakınları tarafından alınarak, Mersin'e götürülmüş ve orada mezara defnedilmiştir (Tunç, 2015: 22-31). Aslında bu cinayet, DEV-SAVAŞ'ı sert bir dille eleştiren Mustafa Yüzbaşıoğlu için planlanmış, Hacı Çolak ise şahit bırakmamak için öldürülmüştü. Şehirdeki solcular işin içinden kendilerini sıyrarak, iki öğretmenin sağcılar tarafından öldürüldüğünü iddia ettiler (Eyicil, 2014: 22). İşkenceci polis olarak bilinen ve polisken birçok kişiye işkence yaptığını itiraf eden Sedat Caner, 200 gün işkenceye maruz bırakılan Hamit Kapan'ın sonunda dayanamayarak, Mustafa Yüzbaşıoğlu'nun öldürülmesi olayını üstlendiğini, fakat mahkemede ise tekrardan suçlamaları reddedip, Mustafa Yüzbaşıoğlu'nun arkadaşı olduğunu belirttiğini ifade etmektedir (Güven, 2022: 136; Nokta Dergisi, 1986: 17-18). Öğretmenlerin öldürülmesi sonucunda çıkabilecek olaylara karşı tedbir almak isteyen Vali Tahsin Soylu, Gaziantep zırhlı birliklerinden yardım istedi. Bazı iddialara göre bu yardım 21 Aralık 1978 günü Kahramanmaraş'a gönderilip sıkıyönetim ilan edilseydi, büyük bir ihtimalle bundan sonra yaşanacak olayların önü alınabilirdi (Eyicil, 2014: 22).

Tarihler 21 Aralık 1978 akşamını gösterdiğinde, 22 Aralık'ta yapılacak cenaze töreni ve eylemler için hazırlıklar yapılmaya başlandı. Yörük Selim Mahallesinde yapılan toplantıya Ermeni Gabris Altınoğlu/Altınyan'ın lideri bulunduğu TKP/ML/DHB (Devrimci Halkın Birliği), TÖB-DER, HK (Halkın Kurtuluşu), DEV-SAVAŞ, TİKP mensupları ile sol kuruluşların ileri gelenleri katılmıştı. Toplantıda bu sol gruplar, 22.12.1978 tarihinde yapılacak olan cenaze merasiminde eylemler yapmak suretiyle, güçlerini şehrin halkına ve sağcı gruplara göstermeye karar vermişlerdi (Şendiller, 69). Ne yazık ki, Belediye Başkanı Ahmet Uncu, Vali Tahsin Soylu ve milletvekilleri gelişmekte olan olayların vahametini çok iyi idrak edememişlerdi. İki öğretmenin öldürülmesinden sonra Milli Eğitim Müdürü ile Eğitim Enstitüsü Müdürü Vali'yi telefonla arayarak öğrenciler arasında havanın çok gergin olduğunu bildirmişler ve okulların tatil edilmesini istemişlerdi. Vali tarafından kendilerine gerekli değerlendirme yapıldıktan sonra istekleri konusunda bir karar verileceği bildirilmiştir. 22.12.1978 günü saat 08.30 sıralarında öğrencilerin okula girmediklerini, karşılıklı slogan attıklarını ve olay çıkarmalarının muhtemel olduğunu öğrenen Vali Tahsin Soylu, okulları bir gün süreyle tatil etmiştir. Aslında olaylar öncesi yapılan uyarıların şehirdeki idareciler tarafından dikkate alınmaması trajik sonu hazırlamıştır. Bir iddiaya göre MİT Adana Bölge Başkanı Nazif Abanozoğlu, Maraş Valisi Tahsin Soylu'ya 21 Aralık'ta şehirde vahim olaylar olacağını bildirmiştir (Tunç, 2012: 274-275; Başaran, 38-39).

Öldürülen öğretmenlerin cenazelerinin kaldırılması için 22.12.1978 Cuma günü, başta Kahramanmaraş Eğitim Enstitüsü ve Öğretmen Lisesi olmak üzere tüm okullarda hazırlıklar yapılmıştı. Sabahın erken saatlerinde Eğitim Enstitüsünde sol gruba mensup bazı öğrenci ve öğretmenler, tüm yatılı ve gündüzlü öğrencileri cenazeye katılmaları için tehdit ederek bahçede toplamışlar, hatta cenazeye katılmak istemeyen iki öğrenciyi de dövmüşlerdi. Daha sonra bahçede toplanan öğrenci grubu, öğretmenleri ile birlikte cenazelerin bulunduğu devlet hastanesine gitmişlerdi. Hastanede cesetlerin otopsileri yapılırken, sol görüşe mensup elleri sopalı 5-6 bin kadar öğrenci ve alevi yurttaşın oluşturduğu büyük bir kalabalık, Kahramanmaraş Devlet Hastanesi önünde toplanmışlar ve sloganlar atarak marşlar söylemişlerdi. Otopsilerin bitmesi üzerine saat 14.30 sıralarında Kahramanmaraş'taki tüm okulların kız ve erkek öğrencileri ile sol görüşlü dernek mensuplarının oluşturduğu çok büyük bir cenaze korteji oluşmuştur. Bu kortej ellerinde çok sayıda sol sloganlar içeren pankartlar olduğu halde; *"Hacılar, Mustafalar ölmez", "hoş hoş köpekler vatan sizden ne bekler", "katil Türkes", "katiller bulunsun hesap sorulsun"* şeklinde sloganlar eşliğinde marşlar söyleyerek, hastaneden hareket etmişler ve

Endüstri Meslek Lisesi önüne gelmişlerdi. Okulun önünde yaptıkları saygı duruşundan sonra kortej Ulucami'ye doğru harekete geçmiştir. Elleri sopalı gruplarca çevrili bulunan Kortej içinden bazı şahısların ellerindeki fırça ve kırmızı boya ile civardaki duvarlara slogan yazdıkları, yollardaki ağaçların dallarını ve kahvelerdeki sandalyeleri kırarak sopa yaptıkları görülmüştür. Kız öğrencilere zorla slogan söyleterek ilerleyen cenaze korteji, Ulu Cami yakınlarına kadar gelmişti. Bu sırada 8-10 bin kişilik sağ görüşlü şahısların oluşturduğu gruplar ise ellerinde sopalar ve taşlar olduğu halde Ulucami avlusu, kale üstü ve civardaki sokak başlarında kümelenerek beklemeye başlamışlardı. Cenaze kortejini gören sağ görüşlü grup, *"Komünistler Moskova'ya", "Müslüman Türkiye", "komünistlerin namazı kılınmaz", "katil iktidar, katil Ecevit"* şeklinde sloganlar atarak bağırmaya başlamışlar ve bir anda zıt görüşlü iki grup arasında çatışma ihtimali baş göstermişti. Durumun kritik bir hal alması üzerine cenaze korteji güvenlik kuvvetlerince durdurulmuş; diğer taraftan güvenlik kuvvetleri zor kullanarak ve havaya ateş ederek sağ grubu ise dağıtmaya çalışmıştır. Bazı tanıkların ifadelerine göre de sol görüşe mensup bir grubun Cuma namazından çıkanlara *"Muhammedin piçleri"* şeklinde bağrırmaları ise olayları iyice çığırından çıkarmıştır (İdarecinin Sesi, Temmuz-Ağustos 2010: 12-13; Karaca, 2021: 30-31). Slogan atan sağ grup, cenazeyi taşıyan gruba taş ve sopalarla saldırmaya başlamış; oluşan hengâmede ise cenazeler yere düşmüş ve ortalıkta bırakılmıştır. Sağ görüşlü grup, daha sonra Alevi ve sol görüşlü kişilerin evlerine, dükkanlarına saldırmaya başlamıştı (Milliyet, 23.12.1978: 1-9; Güven, 2022: 136-137). Kortejdeki kız öğrenciler ve kadınlar, olayları bastırmak için gelen 3'üncü Piyade Taburundan 30-40 kişilik bir bölük ve görevli jandarmaların gayretleriyle askeri araçlara cenazeler ile birlikte bindirilerek olay yerinden uzaklaştırılmıştır. Çıkan kargaşada cenazeleri bırakarak Yörük Selim ve Mağaralı mahallesine doğru kaçan sol gruba mensup kişiler ise yollarının üzerindeki bazı işyerlerini tahrip etmişlerdi (Eyicil, 2014: 23-24). Olaylar şiddetle devam ederken saat 16.20 sıralarında Ulucami'nin karşısındaki bir dışçının bürosuna gelen Belediye Başkanı Ahmet Uncu ve Jandarma Kd. Yzb. Teoman Saraç, Ulucami önünde sağ gruptan 10 kişilik bir heyetle görüştüler. Sağ gruba mensup bu heyet; *"okullarda tahriklerin kalkmasını, karakollarda baskıların sona erdirilmesini, devlet dairelerindeki sol görüşlü memur ve işçilerin tahriklerinin önlenmesini, okulların polis yerine asker tarafından korunmasını, cenaze defin töreninin yapılmamasını, solcu polis ve öğretmenlerin derhal tayin edilmesini, POL-DER ve TOB-DER'in kapatılmasını"* talep etmişlerdi. Saat 18.00 civarında ise sağ görüşlü eli sopalı gösterici gruplar askeri birlikler tarafından dağıtılmıştır. Olaylar tam yatıştı derken; askeri araca bindirilerek olay yerinden uzaklaştırılan bir solcu şahsın ateş etmesi sonucu, sağ görüşlü Cemil Karadutlu, Mağaralı mahallesinden Memili Bakıcı ve Hamza Yıldız isimli Sünni yurttaşlar öldürülmüştür. Olaylar sırasında 10 cadde üzerinde 100'e yakın iş yeri tahrip edilmiş; 39 vatandaş, 4 polis, 3 komando ile 4 jandarma ise hafif şekilde yaralanmıştı. Ayrıca olaylarda bir trafik otosu, DSI'ye ait bir minibüs yakılarak, beş polis aracı da camları kırılarak tahrip edilmiştir (Tüleylioğlu, 2013: 46).

Olaylar akşam yatışmış gibi görünse de Şevket Bulut'un "Baharı Göremeyen Çocuklar" hikâye kitabında anlattığı *"Tuz Ekmek Hakkı"* hikâyesinden de anlaşıldığı üzere bazı solcu militanların yuvalandığı mahallelerde hazırlıklar yapılmıştır. Bulut'un hikâyesinde anlattığı üzere Muş Varto'dan gelip Maraş'a yerleşen Memed adındaki şahıs hiçbir şeyden haberi olmayan yıllarca kendisine yardım eden komşusu Abdurrahman Efendi'nin evine giderek şöyle demiştir;

-Komşum tehlikeyi, sana haber vermeye geldim. Gece, Alevilerin evlerine sığınan militanlar, gizli toplantı yaptılar. Bazı kararlar aldılar. Sizin evlere baskın yapacaklar. Çevrede, baskın yapılacak bütün evler tespit edildi. Haberin ola listede sen de varsın.

Bunu üzerine Abdurrahman Efendi şöyle demiştir;

-Deme komşum? Benim, kime ne kötülüğüm var? Yetmiş iki millete hep aynı gözle bakarım. Kurda-kuşa zararım dokunmaz.

Vartolu Memed ise komşusuna cevaben şunları söylemiştir;

-Senin iyi olman yetmiyor, komşum. Buraya gelirken, yol üstündeki bazı evlere de uğradım. En kısa zamanda, Çamlık Senti'ni boşaltacaklar. Gün doğarken, bazı solcu militanlar hücum edecek, Bu semtteki, bütün evleri ateşe verecekler (Bulut, 1996: 22-24).

Bu diyalogdan da anlaşıldığı üzere olaylar yatışmış gibi görünse de aslında öğretmenlerin öldürüldüğü günün akşamı, yapılan plan ve hazırlıklar fırtına öncesi sessizliği andırmakta, hatta günün karanlığı aslında daha büyük olaylara gebe durumdaydı.

Olaylar karşısında sağduyuyu ve tarafsızlığını yitiren Başkan Ecevit, cenaze korteji sırasında çıkan toplumsal olayların sorumluluğunu Kahramanmaraş halkının üzerine yükledi ve açıktan POL-DER'li solcu militanlardan yana tavır sergiledi. Öldürülen öğretmenlerin cenaze korteji sırasında çıkan olaylar üzerine Ecevit, *"Bu olay bir soykırımdır, hesabı sorulacaktır"* diyerek, tahrik edici açıklamalarda bulunmuştur (Eyicil, 2014: 23-24). Aynı tarihte Elbistan'da da dikkat çekici bir olay yaşanmıştır. CHP Senatörü Hilmi Soydan, 22 Aralık 1978'de Elbistan'da DEV-SOL militanı Ali Sariaslan tarafından öldürüldü. Bu cinayetin işlenmesindeki esas amaç, sağcıların senatörü öldürdüğü havasını oluşturmak veya MHP tarafına geçen bir solcuyu cezalandırmaktır (Şendiller, 2007: 75). Tunç'a göre Soydan'ı öldüren kişinin adı Recep olup, Mardinli Kürt bir devrimcidir. Bu şahıs "Türkiye Devrimin Yolu" adlı bir örgüte üyeydi. Ayrıca bu şahıs Malatya'nın dağlarında bir çatışma sırasında öldürülmüştür (Tunç, 2012: 475).

Ertesi gün sağ görüşlü vatandaşlara ait üç cenaze için tören düzenlenmek istendi. Dönemin Valisi Tahsin Soylu iki öğretmenin cenazesi yarım kaldığı için başka bir cenaze törenine izin vermeyerek sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir. Olaylardan sonra Türk Haber Ajansı'na bir açıklama yapan Kahramanmaraş İl Yönetim Kurulu üyesi Mehmet Engüzerek, Valiliğin sokağa çıkma yasağına CHP'liler ve öteki birçok vatandaşın uymasına karşın MHP'lilerin, AP'lilerin de desteğiyle bu yasağı çiğnediklerini belirtmiş ve organize bir durumun söz konusu olduğunu iddia etmiştir (Tüleylioğlu, 2013: 75). Valiliğin yasağına rağmen belediye hoparlöründen sağ görüşlü üç kişinin cenaze töreni için sürekli anons yapılmıştır. Bu anonsun hâlâ kim tarafından yaptırıldığı ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Maskeli kişilerin öncülüğünde cenazeyi almaya gelen sağ görüşlü grup, 23 Aralık 1978 tarihinde Alevi mahallelerine saldırmaya başlamıştır. Malatya ve Sivas olaylarında dillendirilen; *"Aleviler camilere saldırıyor"*, *"Aleviler suları zehirledi"*, *"Allah için savaşa"*, *"Müslüman Türkiye"*, *"Ordu-Millet Elele"* gibi benzeri sloganların, Kahramanmaraş'ta yaşanan olaylarda da atılması oldukça manidardır (Cumhuriyet, 29.12.1978; Milliyet, 24.12.1978: 1). Solcular tarafından öldürülen 3 gencin cenazesinin, 23 Aralık saat 10.00'da kaldırılacağı hoparlörlerden halka duyurulmuştu. Devletin kendilerini koruyacağına inanan silahsız yaklaşık üç bin kişi, cenazeyi almak için hastane önünde toplanmaya başlamıştı. Tam da bu esnada solcular gruplar, Sağlık Okulu ve Yörük Selim Mahallesi'ndeki yüksek evlere konuşlanarak, halkın üzerine otomatik silahlarla ateş açmaya başladılar. Erenler Kahvesi'nden hastanenin kapısına ateş edildiği sırada siperlerinde beklerken ateş altında kalan askerler ise karşılık vermeye başladılar. Yörük Selim Mahallesi'nden açılan ateş sonucunda Sanat Okulu'nun arkasındaki Hayreddin'in kahvesinde bir vatandaş kurşunun isabet etmesi sonucu yaralandı. Bu yaralı vatandaş kimsenin cesaret edemediği bir sırada iki çocuk tarafından sürüklenerek hastaneye götürmüştü. Bu sırada Hastanenin arkasındaki Moro Kulaksız Mehmet ve Mustafa Boyacı'nın evi ile Doğumevine yerleşen silahlı militanların mütemadiyen ateş açmasıyla ortalık adeta kan gölüne dönmüştür. Açılan bu ateş sırasında Evliya Ermiş, Abdullah Polat başta olmak üzere 15 kişi öldürülmüştü. Ayrıca Sağlık Okulu'ndan solcu militanların açtığı ateş sonucunda da 14 kişi yaşamını yitirmiştir. 23 Aralık Cumartesi günü hastane önünde ne olduğunu bile anlayamayan 30 masum vatandaş POL-DER kökenli militanlarca öldürüldü. Aynı gün Yeni Mahalle, Namık Kemal, Kara Maraş ve YSE civarında konuşlanan solcular, otomatik silahlarla halkın üzerine ateş açmaya başlamışlardı. Bu vahim gelişmeler karşısında asker ne yapacağını bilemez hale gelmişti. Bu çatışmalar saat 15.00'a kadar devam etmiş, hastane önünden inen bir grup şehre dağılmıştır. Bu grup Uzunoluk'tan aşağı inerken solcu bir öğretmenin evini yakmış, çarşıdaki av tüfeği satan dükkânlardaki silahları almak suretiyle solculara ve Alevilere saldırmaya başlamışlardı. Şehirde her geçen saat kimin olduğuna bakılmaksızın dükkânlar, evler, işyerleri ve fabrikalar yakılmaya başlandı. Meydanda gezen asker ve polis bazı kaynaklarda belirtildiği üzere ateş yetkilerinin olmadığını bahane ederek bunlara müdahale etmedi. Akşama doğru bir fısıltı gazetesi tarafından yayılan Pazarcık tarafından gelen solcuların şehri basacağı haberi duyuldu. Olaylardan fazlasıyla etkilenmeye başlayan Namık Kemal, Yeni Mahalle ve YSE civarındaki sağ görüşlü vatandaşlar evlerini terk etmeye başladılar ve silahlı çatışmalar bir anda mahalle içlerine kadar yayıldı. İşin en acı olan tarafı ise şehirdeki yangının büyümesiyle vahşet yaşanmaya başlamasına rağmen, şehirde bu vahşeti durduracak bir otoritenin ortaya çıkmamasıdır (Eyicil, 2014: 25-26). Şehirde yaşananlar karşısında mülki idarecilerin çaresizliği, belki de yeteneksizlikleri ile doğru orantılı bir durumdu. Tedbir alamayan idareciler, olayların büyüyerek çığırından çıkmasına bir türlü engel olamamışlardır.

23 Aralık 1978 tarihinde şehirde alevlenen şiddet olayları ne yazık ki, yıllarca izi silinemeyecek kitlesel olaylara dönüşmüştür. Bu olaylar karşısında devreye şehrin milletvekilleri girmiş, olayları yatıştırmak için AP ve CHP'li Kahramanmaraş milletvekilleri ve senatörleri halkı sükûnete davet etmişlerdi. AP'li Halit Evliya, Mehmet Şerefioğlu, senatörlerden Adnan Karaküçük, Ali Rıza Akgün ile CHP milletvekillerinden Hüseyin Doğan ve Orhan Sezal'ın ortaklaşa açıkladıkları "*Sükûnet Çağrısı*" adlı bildiri, AP'li Mehmet Şerefioğlu tarafından belediye hoparlörlerinden okundu (Tercüman, 25.12.1978: 1-13; Milliyet, 25.12.1978: 1-9). Olaylar sırasında şehirde görev yapan komutan Mahmut Boğuşlu, anılarında vilayette yapılan toplantıya MHP ve CHP temsilcilerinin katılmadığını sadece bildiriye imza attıklarını ima etmiştir (Boğuşlu, 1995: 78). Belediye Başkanı Ahmet Uncu ise basın açıklaması yaparak olaylara dair son verileri aktarmış ve asırlarca aynı vatanda yaşamış, aynı toprakların insanı olan, savaşta ve barışta vatandaşlık görevlerini beraberce sevgiyle yapan milletin ve şehrin acı günler geçirdiğini dile getirmiştir. Uncu, iki günden beri yaşanan olayların şehrin tüm insanların yüreklerini yaraladığı gibi ecdatlarının da kemiklerini sızlatacağını söylemiştir. Konuşmasının devamında Belediye Başkanı Uncu, mülki amirler ve kolluk kuvvetleri tarafından verilen emirlere itaat edilmesi gerektiğini vurgulayarak; yaralı ve kayıpların herkesin acısı olduğunu, bu acıların daha fazla büyümeden bu olayların bir an önce bitmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Uncu, olayların vahameti karşısında aciz kalınması üzerine sıkıyönetim istemiştir (Özbaş, 1980: 57-62). Olaylar ikinci günde devam ederken şehre İçişleri Bakanı İrfan Özyaydınlı gelmişti. Dönemin muhtarlarından Bayram Kirişçi ile bir gurup insan, Bakanın etrafını sararak Hükümetin solcuları desteklediğini ve solcuları kullanarak şehri harap ettikleri serzenişinde bulundular. Şehirde yaşananları ve gerçekleri yerinde bizzat gören İrfan Özyaydınlı, olayları durdurmak için hemen 2. Ordu Komutanı İbrahim Şenocak'ı aradı. Ne var ki Şenocak, Bakanın taleplerini dikkate dahi almamıştır. Bakan'ın yerinde tespitlerinden sonra Kahramanmaraş'ta yaşanan bu elim olayları, solcuların çıkardığı gerçeğini açıklaması üzerine aniden görevden alındı. Özyaydınlı yerine göreve getirilen İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş, olayları solcu kimliği ile bilinen Ermeni asıllı terörist Garbis Altınyan ile Devrimci Savaş örgütünün çıkardığını açıkladı. Böylece Kahramanmaraş olayları Ermenilerin üzerine yıkılmış oldu (Karaca, 2022: 436).

Gaziantep Zırhlı Birlik Komutanı Mahmut Boğuşlu, Olayların ikinci ve üçüncü günü olan 23-24 Aralık'ta Yörük Selim Mahallesi ve çevresi ile Sütçü İmam heykelinden vilayet makamına gelen yol üzerinde görülen hareketlerin önceden organize hareketler olduğu kanaatini taşımaktadır. Paşa hatırat kitabında, "*Aleviler ve Sunniler bu hareketlerinde, sanki bir yerlerden emir alıyormuş gibi bir düzen içindeydiler*" demektedir. Paşaya göre Maraş olaylarında, asker silah kullanma yetkisini uygulamada bazı zorluklarla karşılaştılar. Silah kullanımı konusunda asker o kadar sıkıntı çekti ki, silah seslerinin hiç susmadığı olayların içinde ateş etmek için emir isteyen askerler bile çıkmıştır (Boğuşlu, 1995: 69-70). Olayların büyümesiyle şehrin yangın yerine dönmesinden anlaşıldığı üzere şehirde sıkıyönetim ilan edilmesinin zamanı çoktan gelip geçmiş, fakat olaylar karşısında Ecevit Hükümeti hâlâ sıkıyönetim ilan etmemekte ayak diretiyordu. İşin en garip tarafı ise yıllarca kardeşçe yaşayan, şehirlerini işgalcilere karşı birlikte omuz omuza koruyan bu insanlar, nasıl oluyor da birbirlerine karşı acımasızca saldırmaktaydı. İşgal yıllarında başarısız duran 1978 yılında neredeyse gerçekleşmek üzere idi (Bendeoğlu, 2016: 593). Bu vahim olaylar yaşanırken acısını dile getiren aksakallı bir Kahramanmaraşlı; "*Kim kimi öldürüyor? Neden öldürüyor? Kahramanmaraş Fransız işgalinde bile böylesine kötü, böylesine acı günler yaşamadı*" diyordu (Tüleylioğlu, 2013: 75). 24 Aralık'ta da şehrin her bölgesinde sağ-sol gruplar arasında çatışmalar devam etti. Bu arada yaşanan kaos ortamından istifade eden her iki gruba mensup kişiler, kimin olduğuna bakmaksızın evleri, dükkanları ve iş yerlerini yağmalamaya hatta yakıp yıkmaya başlamışlardı. Yağmalama ve yakma işlemleri devam ederken polis ve jandarma bu olaylara müdahale edememiş sadece seyretmekle yetinmiştir. Çıkan yangınlara müdahale etmek isteyen itfaiye ekiplerini ise saldırganlar ateş açmak suretiyle engellemişlerdi (Tunç, 2012: 295).

Nihayet 25 Aralık'ta Kayseri ve Gaziantep'ten askeri birlikler harekete geçiren iktidar çok geçte olsa şehirdeki kanlı olaylara el koydu. Olaylara müdahalede oldukça geç kalan Başbakan Ecevit, Kahramanmaraş'ta çıkan bu olayların Kont Gerilla tarafından sıkıyönetim talebini zorlamak amacıyla çıkarıldığını söylemiştir (Eyicil, 2014: 28; Karaca, 2021: 32). 25 Aralık 1978'de şehre gelerek olaylar hakkında bilgiler alarak incelemeler yapan CHP, AP, MSP ve MHP'li milletvekili ve senatörler bir ortak bildirge yayınladılar (Hürriyet, 26.12.1978: 1). MHP parlamento heyeti, ayrıca yayınladıkları bir bildiride olayların MAO'cu Aydınlik grubu tarafından, Nurhak Dağlarında başlatılan "kır gerilla"

hareketinin şehir gerillasına dönüştürülmüş hareketiyle çıkarıldığını ilan etmişlerdi (Güneş, 27.12.1978: 5). Toplumsal olayların çok vahim boyutlara ulaşması karşısında köşeye sıkışan hükümet, sıkıyönetim kararı almak zorunda kalmıştır. Kahramanmaraş'taki olaylar nedeniyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 26.12.1978 tarihinde yaptığı 4'üncü Birleşiminde; "Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa" illerinde 26.12.1978 günü saat 07.00'dan itibaren iki ay süre ile Sıkıyönetim ilan edilmesine karar verilmiştir. Karar 1 ret, 1 çekimser oya karşı, 537 kabul oyuyla kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, C.1, 1978: 41-72; Milliyet, 27.12.1978: 1-9).

1978 Kahramanmaraş olaylarının tablosu maalesef ürkütücü boyutlara ulaşmıştı. 200 bin nüfusa sahip bir şehirde saldırgan sayısının 30-40 bin civarında olması bu durumu bir ispatıdır (Tunç, 2012: 311). Kahramanmaraş'ta yaşanan olaylarda resmi rakamlara göre 111 kişi hayatını kaybetmiş, 1000'in üzerinde insan da yaralanmıştı. Ayrıca 210 konut ve 70 işyeri yakılmış, bölgede bulunan Alevi nüfusun büyük çoğunluğu bölgeden göç etmiştir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 154). Olaylarda ölen Alevi ve sol görüşlü insan sayısı 83 iken; sağ görüşlü insan sayısı ise 26'dır (Zırh, 2018: 16). Olaylarda sırasıyla en çok öğrenci, işçi, öğretmen, esnaf, sanatkâr, polis ve bekçi hayatını kaybetmiştir (Hürriyet, 27.12.1978, s. 2). Kahramanmaraş, o günün parasıyla olaylardan 150 milyon TL maddi ve maddi olarak ölçülemeyecek büyük manevi zarar görmüştü (Şendiller, 2007: 87). Yaşanan olaylar ile ilgili Sıkıyönetim mahkemelerinde açılan davaların neticelenmesi 1991 yılına kadar sürmüştür. Olaylarla ilgili ekseriyeti sağ görüşlü insanlar hakkında 804 kişiyi ilgilendiren dava açılmıştır. Görülen davlar sonucunda sanıklardan 22 kişi hakkında idam, 7 kişi hakkında müebbet hapis, 321 kişi hakkında ise 1-24 yıl arasında hapis cezaları verilmiştir. İdam ve müebbet hapis cezalarına çaptırılanların haricindeki kişilere mahkeme tarafından 1/6 oranında cezai indirim uygulanmıştır (Tüleylioğlu, 2013: 85; Tunç, 2012: 381). Büyük bir kitle hareketi olarak gerçekleştiği anlaşılan olaylarda yargılananlara bakıldığında 240 kişi çalışan ve işçi, 220 kişi esnaf, 196 kişi çiftçi, geri kalanlar ise öğrenci, öğretmen ve çeşitli meslek gruplarına tabii olan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar içinde camii imamı ile müezzinlerin ve 40'a yakın ev hanımının da bulunması oldukça dikkat çekicidir. Olaylara karışanların yaş ortalaması ise 34'tür (Tunç, 2012: 377-379). Maraş olayları ile ilgili resmi belgelerden birisi olan Gerekçeli Karardan anlaşıldığı üzere olaylarda kullanılan veya kullanılmak istenilen pek çok silah ve mühimmat ele geçirilmiştir. Bu silah ve mühimmatlar; 18 tabanca, 225 tabanca fişegi, 22 tabanca şarjörü, üç makineli tabanca, 329 makineli tabanca fişegi, dört makineli tabanca şarjörü, üç İngiliz piyade tüfeği, 7 piyade tüfeği fişegi, 244 av tüfeği, 1 kg saçma ve 27 dinamit lokumu şeklindedir. Ayrıca 24 bıçak ve kama, 9 satır, 2 balta, 2 pala, 2 tahra ile 2 tornavida ele geçirilmiştir (Tunç, 2012: 315).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında, 1950 yılında çıkarılan af kanununun da etkisiyle partizanlık ve anarşi giderek tırmanmaya başlamış; bu duruma bir de 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlüklerden yararlanma ortamı eklenince, ülkede ferdi terör olayları baş göstermiştir. 1970'li yıllarda önce öğrenci merkezli başlayan siyasal şiddet olayları, yaşanan ekonomik krizlerinde etkisiyle içerisine işçileri de çekmeyi başarmıştı. Bu dönemde ortaya çıkan siyasal şiddetin temelinde; ayrılıkçı düşünceler, din ya da mezhep farklılıkları, ekonomik sebepler, rejim ya da eğitim kaynaklı sıkıntılar yer almaktaydı. Üstelik ekonomik ve toplumsal bunalımın yoğunluk kazandığı bir ortamda, terör olaylarının artması ve demokrasiyi tehdit etmesi kolaylaşmıştır. Aslında demokrasiye bir darbe olarak nitelendirebileceğimiz 12 Mart 1971 Muhtırasının da en önemli nedeni devlet otoritesindeki yetersizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal olayların artmasına rağmen ne yazık ki, 1974 yılında çıkarılan af kanunu ile ceza evlerini boşaltılması, ülkede yaşanan şiddet olaylarını daha da tırmandırmıştır. Anarşi ve kaos dönemi olarak nitelendirilen 1970'li yıllarda dikkat çeken bir diğer husus ise devlet bürokrasisinin tarafsızlığını yitirerek halka siyasi görüşleri çerçevesinde tarafgir davranış sergilemeleri idi.

1960 ve 1970'li yıllarda şiddet olaylarının önemli bir özelliği de etnik kimlikler üzerinden yürütülmesidir. 1966 yılında çıkan Ortaca Olayı, 1971 yılında Kırıkhan'da çıkan kıskırtıcı eylemler, belki de Alevilere yönelik olarak yapılacak saldırı faaliyetlerinin bir provasıydı. 1978 Nisan ayında belirli güçler, ülke içindeki şiddet olaylarını bir sağ-sol çatışmasından çıkararak kitlesel bir Alevi-Sünni çatışmasına çevirmeye çalışmaktaydılar. Bu kapsamda faaliyete geçen şer odakları benzer metotlar kullanarak, bombalı paketler ile bazı şehirlerimizi ve insanlarımızı hedef almışlardı. Malatya, Maraş,

Adıyaman ve Adana’da bombalı paketler vasıtasıyla insanları birbirlerine düşürme siyaseti, daha da ileriye taşınarak Eylül ayında Sivas’ta bir grubun Alevi mahallelerine saldırması ve bunun sonucunda yaşanan olaylarla giderek büyümüştür. Bu olayların hemen akabinde, Ekim ayında da Bingöl’de Alevilere yönelik eylemlerin denemesi, adeta Maraş’ta yaşanacak olayların bir habercisiydi. Yine benzer bir şekilde Çorum, Gümüşhane ve Yozgat’ta da benzer eylemler devreye konulmuştur. Olayların çıktığı bu şehirleri iyi analiz edildiğinde; bu illerin rastgele seçilmediği, şehirlerin etnik çatışmalar yaratılabilme üzere stratejik bir plan dâhilinde seçilmiş olduğu anlaşılır. Ayrıca yapılan çalışmalar sonucunda CIA ajanlarının da Türkiye’deki toplumsal olaylarda etkin rol aldıkları anlaşılmaktadır.

Kahramanmaraş’a 1965 yılından itibaren başlayan planlı göç hareketiyle birlikte şehrin sosyo-kültürel yapısından değişimler yaşanmaya başlamış ve şehirde kendisine yer bulamayan sol hareketler kendilerini mezhep farklılıklarının içinde gizlemek suretiyle, şehrin Namık Kemal ve Yörük Selim Mahallelerine yerleşmişlerdi. Sol kısa sürede mezhep meselesini de kendine alet edinmiştir. 19 Aralık 1978’de başlayan Kahramanmaraş Toplumsal Olayları, 25 Aralık 1978’e kadar devam etmiştir. Olaylar her ne kadar 16 Aralık 1978’de gösterime giren “Güneş Ne Zaman Doğacak” filminin Çiçek Sinemasında gösterime girmesiyle başladığı bilinse de, olayların tohumlarının daha önceki tarihlerde atıldığı gerçeği asla unutulmamalıdır. Kahramanmaraş’ta yaşanacak olayların fitilini ateşleyen asıl olay ise 21 Aralık 1978’de Endüstri Meslek Lisesi öğretmenlerinden Mustafa Yüzbaşıoğlu ile Hacı Çolak’ın öldürülmesidir. Bu sol görüşlü iki öğretmenin öldürülmesi, Kahramanmaraş’ta olayların bir anda zirve yapmasına neden olmuştur. Bazı iddialara göre şehre yardım kuvvetleri gönderilip sıkıyönetim ilan edilseydi, büyük bir ihtimalle bundan sonra yaşanacak olayların önü alınabilirdi. Ne yazık ki, Vali Tahsin Soylu, Belediye Başkanı Ahmet Uncu ve milletvekilleri gelişmekte olan olayların vahametini çok iyi idrak edememişlerdi. Aslında olaylar öncesi yapılan uyarıların şehirdeki idareciler tarafından dikkate alınmaması trajik sonu da beraberinde getirmiştir. 23 Aralık 1978 tarihinde şehirde dozunu iyice artıran şiddet olayları ne acıdır ki, yıllarca izi silinemeyecek kitlesel olaylara dönüşmüştür. Kahramanmaraş’ta yaşanan toplumsal olaylarda resmi rakamlara göre 111 kişi hayatını kaybetmiş, 1000’in üzerinde insan da yaralanmıştı. Ayrıca 210 konut ve 70 işyeri yakılmış, bölgede bulunan Alevi nüfusun büyük çoğunluğu ise bölgeden göç etmiştir.

Unutulmamalıdır ki, Kahramanmaraş Toplumsal Olaylarının sorumlusu ne Alevi nede Sünni kesimdir. Aslında Türkiye’yi kısıp almak isteyen dış güçlerin destekledikleri anarşi ve terör çevrelerinin, Kahramanmaraş bir uygulama alanı olmuştur. Bu olayların yıllardır bazı marjinal gruplar tarafından kaşınmakta olduğu unutulmamalı ve bu gruplar tarafından toplumsal kardeşliğe zarar verecek girişimlere asla izin verilmemelidir. Kanaatimize göre tıpkı Millî Mücadele Döneminde nasıl işgalcilere karşı Maraş’ı; Türk, Kürt, Sünni, Alevi birlikte omuz omuza kardeşçe savunmuşlar ise bugün de aklısız düşünerek, birlik ve kardeşlikten asla taviz verilmeyecek politikalar uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (1999), *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları.

Ahmad, F. (2006), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ahmad, F. (2020), *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayınları.

Alptekin, G & Özer, Ö. 2020, Johnson Mektubu Haberlerinin Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman Gazetelerindeki Sunumu Üzerine Bir İnceleme, *Akdeniz İletişim Dergisi*, S. 34, 283-308.

Atalay, B. (2008), *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Yay. Haz: İlyas Gökhan-Mehmet Karataş, Ukde Yayınları.

Aydın, S., Taşkın, Y. (2018), *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları.

Aytürk, İ., Bora, T. (2020), Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasi Düşünceler, *Türkiye’nin 1970’li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları.

Bandeoğlu, Z. (Temmuz 2016), Maraş Olaylarının Bütünsel Yaklaşım Modeli İle Analizi, *Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi (ÖSOBİAD)*, C. 6, S. 15, 573-606.

Başaran, B. (2016), *Tarih: 19 Aralık 1978 Maraş’tan Bir Haber Geldi*, Günizi Yayıncılık.

- Başaran, B. (2017), *19 Aralık 1978 Maraş'ta Kan Sesleri*, Ozan Yayıncılık.
- Baykara, Z., vd. (1979), *Anarşi İçin Ne Dediler*, Emel Matbaa.
- Bek, G. (2007), *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam*, [Yüksek lisans tezi], Hacettepe Üniversitesi.
- Birand, M. A. (1984), *12 Eylül Saat: 04.00*, Karacan Yayınları.
- Birand, M. A. (1999), *12 Eylül Belgeseli*.
- Boğuşlu, M. (1995), *1960-1978 Olayları Anılar ve Yorumlar*, Kastaş Yayınevi.
- Bulut, Ş. (1996), *Baharı Göremeyen Çocuklar*, Dolunay Yayınları.
- Bülügiray, N. (1991), *Sokaktaki Askerin Dönüşü (12 Eylül Dönemi)*, Tekin Yayınevi.
- Cumhuriyet, 22.12.1978:1-9; 25.01.2013; 29.12.1978.
- Çetin, H. (2016), *Türk Siyasal Hayatında Krizler Kahramanlar ve Hainler Vesayet Gölgesinde Siyaset: 1960-1980*, C. 5, Orion Kitapevi.
- Darkot, B. (1993), *Maraş, İA, C. VII*, Milli Eğitim Basımevi.
- Dikici, A. (2017), 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Öncesi Türk Polis Teşkilatı'nın Durumu (1977-1980), *Tarih Ve Günce*, C. 1, S. 1, 87-124.
- Dinler, V. (2020), Yangın Yeri, Katliam; Maraş ve Çorum, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları.
- Erdendoğdu, F. (2014), *Türkiye Basınında 1978-1980 Yıllarında Yaşanan Alevi Katliamlarına Dair Manşet Haberlerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Eşel, G. (2022 Bahar), Alman Dışişleri Bakanlığı Arşiv Belgeleri Işığında 6. Filonun İzmir Ziyareti Sırasında Gelişen Olaylar, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XXII/44, 481-509.
- Eyicil, A. (2014), 1978 Maraş Olayları, *Uluslararası Cumhuriyet Döneminde Maraş Sempozyumu (15-16 Kasım 2013 Kahramanmaraş)*, Öncü Basımevi.
- Giddens, A. (2008), *Ulus Devlet ve Şiddet*, Çev: Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları.
- Gökhan, İ. (2014), Maraş ve İlçelerinin İsimlerinin Oluşması, *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Güneş, 01.01.1979, s. 1-5.
- Güneş, 27.12.1978, s. 5.
- Güven, C. (2022), *Türk Siyasal Tarihinde Çorum Olaylarının Tespiti ve Değerlendirilmesi*, [Yüksek lisans tezi], Bartın Üniversitesi.
- Hürriyet, 26.12.1978, s. 1.
- Hürriyet, 27.12.1978, s. 2.
- İdarecinin Sesi (Temmuz-Ağustos 2010), "1978 Kahramanmaraş Toplumsal Olaylarının Analizi", S. 1.
- İlyas, A. (Ocak, Şubat-Mart 2015), Johnson Mektubu ve Türk Dış Politikasında Eksen Kayması (1965-1980), *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, 167-168.
- İmamoğlu, H. K. (2021), *Türkiye'de İdeolojik Kamplaşma ve 6. Filo Eylemleri*, [Yüksek lisans tezi], Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.

- Karaca, Y. (2021), TBMM Tutanaklarına Göre 1978 Maraş Olayları, *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)*, Yıl: 8, S. 52, 500-520.
- Karaca, Y. (2021), *Yerel ve Ulusal Basında 1978 Maraş Olayları*, [Doktora tezi], Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Karaca, Y. (2022), Kahramanmaraş'ın Tarihinde Karanlık Dönem 1978 Maraş Olayları, *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)*, Yıl: 9, S. 57, 427-447.
- Katılmış, C., Baharççek, A. (2020), Malatya'da Yerel Siyasetin Dönüşümü Üzerinde Hamit Fendoğlu'nun (Hamido) Etkisi, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C. 11 S. 1, 10-32.
- Kaya, A. K. (1993), *Terör Ve Türkiye Üzerindeki Yansımaları*, [Yüksek lisans tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Keleş, R., Ünsal, A. (1982), *Kent ve Siyasal Şiddet*, Ankara, AÜSBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Keskin, A. (2019), Öğrenci Olaylarına Genel Bir Bakış (1968-1980), *Atatürk Dergisi*, C. 8, S. 2, 237-262.
- Keskin, H. İ. (2012), İstanbul'da Meydana Gelen Toplumsal Olayların Değerlendirilmesi, [Yüksek lisans tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Kılın, T., Kalaycı, İ. (2020), İki Darbe Arası Dönemde Türkiye'de Üniversiteler (1960-1980), *Kafdağı*, C. 5, S. 2, 191-211.
- Kılınç, M. (2022), TRT Belgesellerinde 1978 Kahramanmaraş Olayları, *1978 Kahramanmaraş Toplumsal Olayları*, Ed. Fahri Kılıç, Mustafa Kılınç, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Konak, H. (2022), *Komşum Beni Neden Öldürdü? '1978 Maraş Katliamının Öyküsü'*, Hükümdar Yayınları.
- Koni, H. (1984), Anarşinin Stratejik Hedefleri ve 12 Eylül Harekâtı, Ülkemizi 12 Eylül'e Getiren Sebepler ve Türkiye Üzerine Oyunlar, *Tebliğler Tahliller ve Sonuç Bildirisi*, Garanti Matbaacılık ve Neşriyat. 14-15 Eylül.
- Köknel, Ö. (2000), *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, 2. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kökten, İ. K. (1960), Maraş Vilayetinde Tarihten Dip Tarihe Giriş, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. X-1.
- Köseoğlu, Ö. N. (2013/2), Müslüman-Türk'ün Komünizmle İmtihanı: Güneş Ne Zaman Doğacak, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 13, 137-159.
- Kuzu, B. (2001), Af Müessesesi ve Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü, *Anayasa Yargısı*, C. 17, S. 1, 254-297.
- Milliyet, 18.04.1978.
- Milliyet, 20.04.1978.
- Milliyet, 23.12.1978.
- Milliyet, 24.12.1978.
- Milliyet, 25.12.1978, 1-9.
- Milliyet, 27.12.1978, 1-9.
- Nokta Dergisi, (2 Eylül 1986), Bir İşkenceci Polisin İtirafı 2, 17- 18.
- Nuhoğlu, Ö. (2022), *Uluslararası Terör Ve Terörizm: Kavramsal Bir Tartışma*, [Yüksek lisans tezi], Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.
- Özbaş, M. Y. (1980), *Kahramanmaraş 1978 Olayların Perde Arkası*, Emel Matbaası.

Parsons, T. (June 1963), On The Concept of Political Power, *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 107, No: 3.

Resmi Gazete, S. 14890, 18 Mayıs 1974.

Saraç, N. (2011), *Alevilerin Siyasal Tarihi 1300-1971*, Cem Yayınevi.

Sarıtunalı, H. N. (Son Erişim Tarihi 13.03.2024), Türkiye’de 1970’li Yıllarda Siyasi ve Ekonomik Ortam, <https://stratejikortak.com/2021/12/turkiyede-1970li-yillarda-siyasi-ve-ekonomik-ortam.html>.

Sönmez, C. S. (2012), Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek: Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 10, S. 20, 111-136.

Şahhüseyinoğlu, H. N. (2015), *Yakın Tarihimizde Kitleli Katliamlar "Malatya, K.Maraş, Çorum, Sivas, Gazi, Kırıkkhan, Ortaca"*, Ürün Yayınları.

Şen, O. (2020), *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Toplumsal Olaylar (10 Örnek/1945-1950)*, [Yüksek lisans tezi], Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi.

Şendiller, Ö. (2007), *Kanlı Oyun Maraş Olayları’nın Perde Arkası*, İbre Yayınevi.

TBMM Tutanak Dergisi, (1974), D. 4, 71. Birleşim, C. 3, TBMM Matbaası.

TBMM Tutanak Dergisi, (1978), 4. Birleşim, C.1, TBMM Matbaası.

Tercüman, 25.12.1978, s. 1-13.

Tophoven, R. (1993), *Günümüzde Gerilla ve Terörizm Şiddet Yoluyla Politika*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Tunç, A. (2011), *Maraş Kıyımı*, Belge Yayınları.

Tunç, A. (2012), *Maraş Kıyımı, Tarihsel Arka Planı ve Anatomisi*, 3. Baskı, Belge Yayınları.

Tunç, A. (2015), *‘Beni Sen Öldür’ Maraş/78*, Fırat Yayınları.

Tunçer, A. S. (Mart-Nisan 2018). Asala Örgütü, *Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)*, C. 118, S. 233, 85-104.

Tüleylioğlu, O. (2013), *Kahramanmaraş Katliamı*, Um:ag Yayınları.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 2, (1988), Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe Sözlük, (2011), Türk Dil Kurumu Basımevi.

Ürkmez, Ö. (2014), Eski Çağ’da Maraş ya da Marqaşti Germanicia, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, , C. 11, S. 2, 67-95.

Yalçın, E., Akçakaya, N. (2024), TBMM Tutanaklarında Maraş Olayları ve Komplo Teorileri, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 1, 189-210.

Zrh, B. C., (Aralık 2018), Maraş’ın Uzun Gölgesi: Alevi Diasporasının Kurucu Travması Olarak Maraş 1978, *Birikim*, S. 356, 13-23.

Zürcher, E. J. (2000), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları.